

DELHİ BADA GUMBAD KÜLLİYESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TOP¹ ♦ Uzm. Özgün CAN²

Özet

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Hint topraklarında Türk-İslâm medeniyeti önemli bir yer teşkil etmektedir. Gazneliler ile Gurlulardan sonra Hindistan’da kalıcı etki yaratan Delhi Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu ile beraber yeni bir kültür ve sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Hint-Türk-İslâm sanatı olarak adlandırılan bu dönem eserleri Hindistan’daki İslâmi devletlerin sanatsal ve kültürel faaliyetlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Özellikle kök salma ve İslâm’ı yayma amacı ile mimari alanda birçok eser yaptırılmıştır.

Günümüzde ‘Lodi Bahçesi’ olarak adlandırılan arkeolojik alan Delhi Sultanlığı ve Babür döneminden farklı mimari formları bir arada sunması bakımından oldukça önemlidir. Bu makale kapsamında yerinde yapılan incelemeler sonucunda Lodi Bahçesinde yer alan ve Lodi hanedanı döneminde yaptırılmış olan Bada Gumbad, Cuma Camii, Mehman Khana ve Shish Gumbad incelenecektir. Külliye özelliği teşkil eden bu yapılar plan, mimari, süsleme açısından ele alınıp Hint-Türk-İslâm sentezi unsurları, üslup ve estetik açıdan değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hint-Türk-İslâm, Delhi Sultanlığı, Lodi Bahçesi, Mimari, Külliye, Kubbe.

¹ Dr.Öğr. Üyesi Mehmet TOP- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. E-mail:mtop@yyu.edu.tr

² Uzman Özgün CAN. E-mail: ozgun_can@outlook.com

*Bu çalışma Özgün CAN tarafından Mehmet TOP danışmanlığında 2022 tarihinde tamamladığımız “Delhi Lodi Bahçesi Mimari Yapıları” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır./This study has been prepared by Özgün CAN, under the supervision of Mehmet TOP, based on the master’s thesis titled “Architectural Buildings of Delhi Lodi Garden” completed in 2022.

AN EVALUATION OF DELHI BADA GUMBAD COMPLEX*

Abstract

The Turkish-Islamic civilization constitutes an important place in the Indian lands, which has hosted many civilizations throughout history. After the Ghaznavids and Gurus, a new understanding of culture and art emerged with the Delhi Sultanate and the Mughal Empire, which had a lasting impact on India. The works of this period, called Indo-Turkish-Islamic art, constitute a large part of the artistic and cultural activities of the Islamic states in India. Especially in the field of architecture, many works have been built on the purpose of rooting and spreading Islam.

The archaeological site, which is called now 'Lodhi Garden', is very important in terms of presenting different architectural forms from the Delhi Sultanate and the Mughal period. Within the scope of this article, Bada Gumbad, Cuma Mosque, MehmanKhana and Shish Gumbad, which are located in the Lodi Garden and were built during the Lodi dynasty, will be examined as a result of on-site investigations. These structures, which are the characteristics of a social complex, will be discussed in terms of plan, architecture and decoration, and will be evaluated in terms of Indo-Turkish-Islamic synthesis elements, style and aesthetics.

Keywords: Indo-Turk-Islamic, Delhi Sultanate, Lodhi Garden, Architecture, Complex, Dome.

1. Giriş

Tarih boyunca farklı coğrafyalarda büyük devletler kurmuş ve yönettikleri topraklarda önemli izler bırakmış olan Türkler, yüzyıllar boyunca Hindistan'da hüküm sürmüşlerdir. İslâm öncesi ve sonrası dönemde farklı devletler ile Hint coğrafyasında varlıklarını göstermiş olan Türkler, Gazneliler ve Gurlular döneminde yapılan fetihler ile bölgede önemli bir güç sağlamıştır. Delhi Sultanlığının yönetimi ele almasıyla birlikte Türk-İslâm hakimiyeti, Hint topraklarında geniş bir alana yayılmıştır.

Delhi Sultanlığı, Kutbeddin Aybek tarafından Hindistan'da kurulmuş ve 1206-1526 yılları arasında Babür İmparatorluğu dönemine kadar 320 yıl boyunca hüküm sürmüş bir Türk Sultanlığıdır. İslâm inancını benimsemiş olan Sultanlık beş hanedanlık tarafından devamlılık ilkesi ile yönetilmiştir. Bunlar; Kölemen Hanedanı (1206–1290), Halaç (Kalaç) Hanedanı(1290-1320), Tuğluk Hanedanı (1320–1414), Seyyid Hanedanı (1414–1451) ve Lodi Hanedanıdır (1451–1526).1526'da Panipat'ta gerçekleşen savaş ile Delhi Sultanlığı son bulmuş ve yönetim Babür İmparatorluğuna geçmiştir.

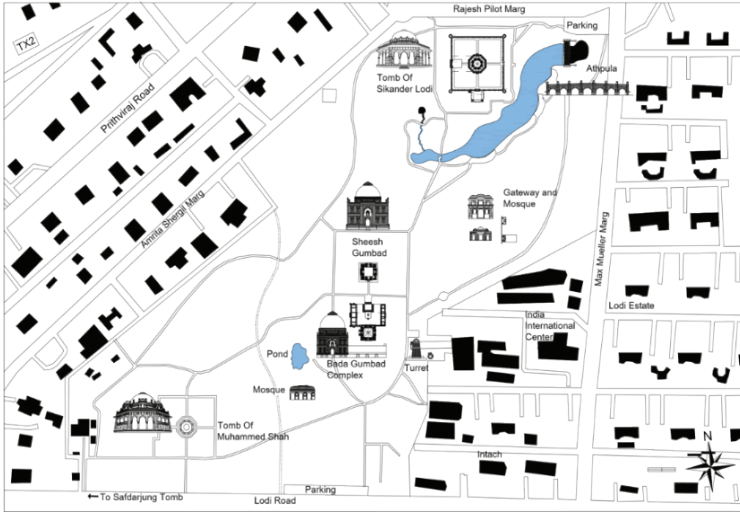
Delhi Sultanlığı, hükmetmeye başladıkları Hindistan topraklarında İslâm'ı yayma ve kök salma arzusu ile en önemli eserlerini mimari alanda meydana getirmiştir. Ağırlıklı olarak türbe ve cami yapımının ön planda olduğu Hint-Türk-İslâm mimarisinde abidevi eserler inşa edilmiştir. Bu eserlerin büyük bir kısmı Delhi ile çevresinde bulunmakta olup yapılarda Hint Sanatının yanı sıra Timur, Afgan, İran ile Orta Asya sanatı tesirinin de etkili olduğu görülmektedir. Özellikle erken dönem yapılarında Gazne mimari geleneğinin Hint mimarisi ile kaynaşmasını görmek mümkündür. Fakat ikonografinin ön planda olduğu Hint mimarisi ile İslâm mimarisi bir tezat oluşturmuştur. Bu doğrultuda zaman içerisinde mimari alanda diğer İslâm ülkeleri ve Hint mimarisinden farklı bir üslup yaratma isteği ile yeni çözüm arayışları ortaya çıkmıştır. Farklı form denemeleri ile özellikle süslemelerde Hint ve İran mimarisinden bazı unsurları kendi üslupları ile birleştirerek kullanmış ve yeni bir kompozisyon biçimine varmışlardır. Bu durum ile Hint-Türk-İslâm mimarisinin temeli oluşturulmuş ve Babür döneminde eşsiz yapılar ile zirveye ulaşılmıştır.

Bu çalışma kapsamında Delhi Sultanlığı ve Babür dönemi yapılarını içerisinde barındırmasından dolayı oldukça önemli bir kültürel ve arkeo-

lojik alan olan Delhi'deki Lodi bahçesi içerisinde yer alan BadaGumbad Külliyesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmamızda öncelikle Lodi Bahçesi ve mimari yapılarıyla ilgili bilgi verilmiş, sonrasında da Delhi Sultanlığının son dönemi olan Lodi hanedanlığı tarafından yaptırılmış olan bu külliye ve binaları plan, mimari ve süsleme açısından ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Hindistan'daki Türk-İslâm dönemi mimarisi Türkiye'de yeterince yer bulmuş değildir. Bu nedenle farklı gruplardaki bu binaları üzerinde barındıran bu külliye'deki Hint ve Türk-İslâm sentezi içeren unsurlar ve özellikler vurgulanarak üslup açısından dikkat çeken hususlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Lodi Bahçesi

Lodi Bahçesi, Hindistan Delhi şehrinde Safdurjung'nın Mezarı ile Han Pazarı arasındaki Lodi Yolu üzerinde yer alır ve 90 dönümlük bir alanı kaplamaktadır.³ Lodi Bahçesi içerisinde Delhi Sultanlığından Tuğluk, Seyyid ile Lodi hanedanlıklarına ve Babür dönemine ait toplam on iki adet mimari eser bulunmaktadır. Yapılar birçok deformasyona uğramış olmasına rağmen, yaklaşık altı asırdır ayakta durmayı başarmış ve ihtişamını koruyarak günümüze kadar gelebilmiştir. (Çizim 1)

Çizim 1- Lodi Bahçesi Plan (Öztürk, 2020)

³ INTACH Delhi Bölümü (2012). "Lodi Bahçesi ve Golf Kulübü", *Hindistan*, 1.

Lodi Bahçesi, Babür Dönemi'nde sıklıkla kullanılan İslâm bahçelerinin (çarbağların) aksine bölgede olan tarihi yapıların korunmasını da sağlayacak şekilde, toplumsal hayatın fonksiyonel bir parçası olarak sonradan bahçe haline getirilmiştir.⁴ 15. yüzyılda 'Khairpur' adlı bir köyün içerisinde yer alan yapılar topluluğunun bulunduğu alan Bagh-i-Jud (Baag-i Cuud)⁵ olarak adlandırılmıştır. 1931'de, İngiliz mimar Edwin Lutyens tarafından tasarlanan Yeni Delhi'nin tamamlanmaya başlanması ile 1936'da köy bu bölgeden taşınarak anıtların etrafına egzotik ağaçlar ve bitkiler bulunan bir bahçe düzenlenmiştir.⁶ Bahçe 1931–1936 yılları arasında Hindistan Valisi olan Lord Willingdon'un eşinin adını alarak Lady Willingdon Parkı olarak adlandırılmış ve hanedanlıklara ait olan yapılar için bir mekân olarak tasarlanmıştır. Bağımsızlık sonrası, 1968 yılında bahçe mimar J.A. Stein tarafından yeniden tasarlandığında, Lodi Bahçesi adının daha uygun olacağı düşünülerek günümüzde hala kullanılan adını almıştır.⁷

3. BadaGumbad Külliyesi

BadaGumbad Külliyesi, birleşik olarak inşa edilmiş olan geçit, cami, misafirhane ve karşı eksenlerinde yer alan türbe olmak üzere dört yapıdan oluşmaktadır. Camide yer alan inşa kitabesine göre külliyenin 15.yy. sonlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu kitabe ve üslup özelliklerinin dönemin mimarisini yansıttığından dolayı diğer üç yapının da Delhi Sultanlığı'nın son hanedanlığı olan Lodi dönemine tarihlendirilmektedir. (Foto. 1)

⁴ FairchildRuggles(2008). "IslamicGardensandLandscapes", Philadelphia:University of Pennsylvania Press, 99.

⁵ **Baag-i-Cuud (Bagh-i Jud):** Sanskrit dilinde "Baag-i Cuud" özel bir isimdir. Baag, bahçe, bölge, alan, yeşillik, Cuud ise boyundurluk, esaret ve hizmet anlamına gelmektedir. Türkçe'ye "Esaret Bahçesi" ya da "Hizmet Bahçesi" olarak çevrilebilmektedir.

⁶ Mark Jeffrey (2015). "Chusid, TheIndia International Centre of Joseph Allen Stein: A Storyof ColdWarPoliticsandThePreservationof A Modern Monument", *Journal of ArchitecturalConservation*, 21/2, 71-84.

⁷ MD TeanHussein (2018). "The Bara Gumbadandthe Bara GumbadMosque: A Studyof the Two LodiMonumentsin theLodiGarden", *Research Guru*, 12/1, 751.

Kaynak: <https://ffo.gov.in/en/locations/location-information/156>
Erişim Tarihi: 12.09.2021

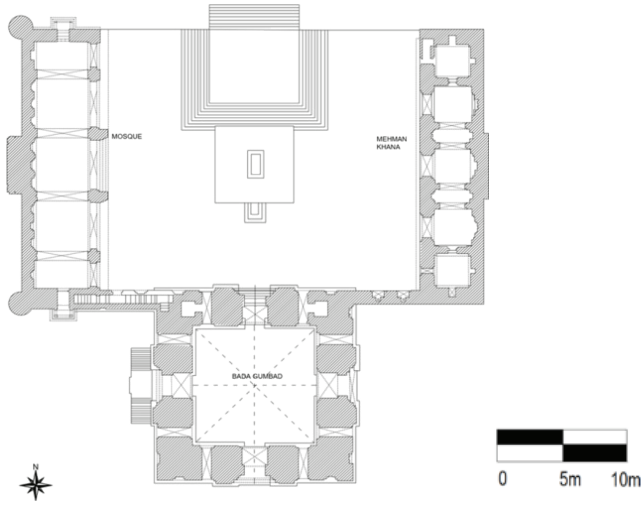
Foto.1- BadaGumbad Külliyesi

3.1. BadaGumbad (Büyük Kubbe)

Büyük Kubbe anlamına gelen BadaGumbad, Lodi Bahçesi'nin ortasında bulunur ve doğu girişine bakar. Delhi'deki kubbe inşasının gelişimi bakımından oldukça önemli olan yapının ayırt edici özelliği dönemin diğer gumbadlarından farklı olarak içerisinde bir mezar anıtı bulunmamasıdır. Bu sebeple birleşik olarak inşa edildiği Cuma Camii ve Mehman Khana için bir geçit (kapı) olduğu düşünülmektedir. İnşa kitabesi bulunmadığı için kesin yapım tarihi belli olmayan yapının diğer birimlerle beraber 15. yy. sonlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Kare planlı olan yapı 29.00 m. yüksekliğinde, her bir kenarı 20.00 m. boyutundadır. Ana cephe üç bölüme ayrılmıştır. Tüm cepheler aynı özellikleri taşımaktadır. Bina 3.00 m. yüksekliğinde bir platform ile yerden yükseltilmiştir ve kuzeyde ortak kaide ile birleşmektedir.⁸(Çizim 2)

⁸ Hussein, 2018, 752.

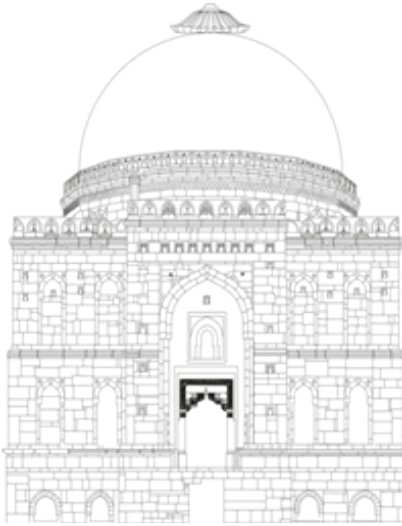

Çizim 2 – BadaGumbad Yapılar Topluluğu Plan (Öztürk, 2020)

Platformun zemin hizasında sağ ve sol yönlerde ikişer adet sivri kemerli sağır niş yer almaktadır. Platformdan silme ile ayrılan yapı dışarıdan iki katlı cephe özelliği göstermekte olup tüm cephelerde altta dört, üstte dört tane olmak üzere dikdörtgen formlu sekiz tane sivri kemerli niş bulunmaktadır. Bunlardan sekiz tanesi pencere açıklığı olup diğerleri kapalı haldedir. (Foto. 2) Her cephede duvar boyunca yükselmekte olan taçkapılar ufak farklılıklarla birlikte benzer özellikler taşımaktadır. Taçkapıların dış çerçevesi moloz taştan inşa edilmiş ve üç tarafını saracak şekilde kırmızı kum taşından yapılmış dikdörtgen çerçevelerin içerisinde bulunan sivri kemerli nişlerle vurgulanmıştır. Güney yönünde yer alan taçkapı yapıdan dışa taşırılmış vaziyette olup dikdörtgen formdadır. Dıştan merkeze doğru iki kademe şeklinde sivri kemerli olan kapı açıklığı her iki yanından iki kademeli sütuncelerle sonlandırılmıştır. (Foto. 3-4) Kemerin her iki yanı siyah renkli taşlarla düzenlenmiş ve birer bitkisel süslemeli rozet bırakılmıştır. İçten dışa doğru birinci kademede sütunce kırmızı kum taşından yapılmış olup, sütun alt başlıkları bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiş ortalarına kalashalar yapılmıştır.⁹ Kapı açıklığı kare bir çerçevenin

⁹ **Kalasha:** Sürahi ve kap anlamına gelen uğurlu bir tören nesnesidir. Kalasha motifi ise bereket anlamına gelen ve çoğunlukla Hindu tapınaklarında kullanılan, bulunduğu yere Tanrıların bereketinin dolduğuna inanılan dekoratif bir motiftir. **Kaynak:** Eva Rudy Jansen (2003). “The Book of Hindu Imagery: Gods, Manifestations and Their Meaning”, Binkey Kok Publications BV.

içerisinde üç kademelidir. Kapı açıklığını oluşturan dilimli (bindirmeli) kemerde sütun başlığı hizasından kırmızı kum taşları ile meydana getirilen yoğun süslemeler mevcuttur. Dilimli kemeri çevreleyen bordür her iki yandan stilize bitki motifleri ile sınırlandırılmış olup, bordürde Celî sülüs hatla yazılmış Zuhruf Sûresi 36-38 ayetleri bulunmaktadır. Dilimli kemerin ilk aşaması stalaktit bir düzenlemeden oluşmaktadır. Bu düzenlemenin üzeri geometrik motifler ile hareketlendirilmiştir. İkinci aşamada ise dilimli kemer yer almakta olup kemerlerde stilize bitkisel süslemeler, kıvrık dallar ve geometrik motifler mevcuttur. (Foto.5-6) Kapı girintisinin üst kısmında yine sivri kemerli bir pencere açıklığı meydana getirilerek iç kısma aydınlık sağlanması amaçlanmıştır. Tepelik dizisi dış çerçeveden saçak silmesi ile ayrılmış olup kanguras¹⁰ formu verilmiştir. Kangurasların içi palmet ve rumi motifleriyle hareketlendirilmiştir. Yapının köşe hatlarında birçoğu deforme halde ya da günümüze kısmen gelebilmiş olan denge (köşe) kuleleri yer almaktadır. Kuleler silme ile sınırlandırılmış olup tepelerinde ters lotus motifleri mevcuttur.

Çizim 3–BadaGumbad
(Öztürk, 2020)

Foto.2–BadaGumbad Güney
Cephe (Can,2019)

¹⁰ Hint süsleme unsuru.

Foto. 3-4 – Bada Gumbad Taçkapı ve Sütunce Detay (Can, 2019)

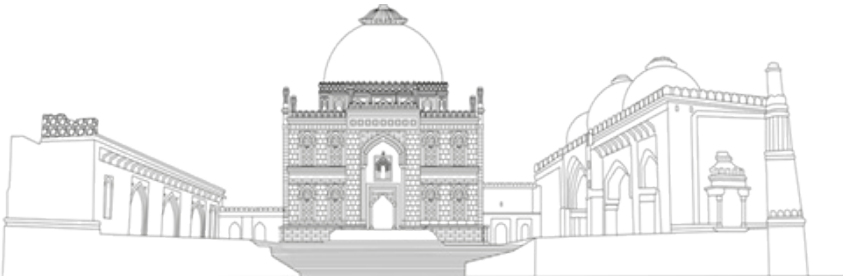
Foto. 5-6 – Bada Gumbad Güney Taçkapı, Kapı Girintisi Detay Görünüş (Can, 2019)

Yapıya adını veren kubbenin etrafı ve köşeleri kare plana uygun olarak düz bir zemin şeklindedir. Kubbe on iki köşeli, iki kademeli bir kasnak üzerine oturtulmuş olup kasnak kısmı iki kademeli sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir. Nişlerin hemen üzerinde yer alan bordürde ters palmet motif dizisi yer almakta olup, bordür silme ile sınırlandırılmıştır. Tepelikte bulunan kanguras düzenlemesinin içleri palmet motifi ile bezenmiştir ve iki yanında gül bezek rozetleri mevcuttur. Tepe noktasında ters lotus motifi ile sonlandırılmış olan kubbe, dıştan sıvalı ve soğanvari formdadır. Sıvalar yer yer dökülmüş olup dıştan on iki dilimli olarak kubbenin kaburgalandırıldığı anlaşılmaktadır. (Foto.7)

Foto. 7 -BadaGumbad Kubbe (Can, 2019)

BadaGumbad, Cuma Camii ve MehmanKhana'yı birbirine bağlayan yükseltilmiş avluyayapımın kuzey cephesinde bulunan merdivenler ile ulaşılmaktadır. (Çizim 4) Avlunun merkezinde, 8 metre genişliğinde kare şekilli bir platformun kalıntıları bulunmaktadır. Bu platformun ne olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak abdest almak amacı ile yapılmış bir su tankı olduğu düşünülmektedir. Platformun BadaGumbad'a bakan kısmında kime ait olduğu bilinmeyen, oldukça deforme halde olan bir sanduka bulunmaktadır. (Foto. 8)

Çizim 4- BadaGumbad Yapılar Topluluğu Kuzey Cephe ve Merdivenler (Öztürk, 2020)

Kaynak: https://amanjul.files.wordpress.com/2019/12/dsc_0102.jpg
Erişim Tarihi: 12.09.2021

Foto 8– Avluda Bulunan Sanduka ve Su Tankı

Yapının iç mekânı kare planlıdır. Zemin düzgün kesme taştan yapılmıştır. İç mekânın her cephesinde zemin ile pencere arasında oturmak için yapıldığı düşünülen kırmızı kum taşından geniş bir çıkıntı mevcuttur. Kubbe geçiş ise üç kademedan meydana getirilmiştir. İlk kademede tromplar mevcuttur. İkinci ve üçüncü kademelerde ise çokgen düzenlemeler artırılmıştır. Çokgen düzenlemelerin her yüzüne birer sivri kemerli niş bırakılmış ve ana yönlere bakan nişler içeriye aydınlığı sağlamak için açık bırakılmıştır. Kubbe içi süslemesizdir. (Foto.9-10)

Foto. 9-10- BadaGumbad İç Mekân ve Kubbe (Can, 2019)

3.2. Cuma Camii

Cuma Camii, BadaGumbad ve MehmanKhana ile ortak bir platform üzerinde yer alır. BadaGumbad'ın batı kanadında, MehmanKhana'nın karşısında bulunur. Cami üzerindeki inşa kitabesine göre İskender Loditara-fından, 1494 yılında yaptırılmıştır. Lodi dönemi cami mimarisi için oldukça önemli olan bu yapı süsleme unsurları bakımından dikkat çekmektedir. Ayrıca Delhi'de daha sonraki dönemlerde inşa edilen camilerin ortak özelliklerinden biri haline gelen tek sahnalı ve üçlü kubbe kullanımına erken bir örnek teşkil etmektedir.¹¹

Üç kubbeli, dikdörtgen planlı olan cami, kuzey ve güney yönünde uzanmakta olup 6,50m. x 25.00 m. ölçülerinde olan yapı platform ile yükseltilmiştir.(Foto. 11), (Çizim 2) Yapının cephelerinde düzgün kesme taş platformda ise moloz taş kullanılmıştır.

Foto. 11– Cuma Camii Doğu Cephe (Can, 2019)

Çizim 5-Cuma Camii Doğu Cephe (Öztürk, 2020)

¹¹ Ali Asif (2021).“FromHyposytlettoSingleNavePrayerHall: Spatial Development of Mosque Architecture duringSultanateperiod in North India”, *IndianJournal of Archaeology*, 6/2, 1292-1301.

Kuzey ve güney cephe dar tutulmuş olup Jharokha¹² balkonlar ile hareketlendirilmiştir. Sundurma formlu balkon, yanlardan dört köşeli sütunlar üzerinden yükselmektedir. Üzeriaşağıdan yukarı doğru daralan üç kademeli piramidal bir uygulama örtülüdür. İlk sırada palmet ve kıvrık dallardan oluşturulan stilize bitkisel süslemeler, ikinci sırada “Allah” lafzının yazıldığı bir süsleme düzenlemesi görünmektedir. Üçüncü sıra ise deforme haldedir. Tepe kısmı ters lotus motifi ile sonlanmaktadır. (Foto.12-13)

Kible duvarını oluşturan batı cephesi köşelerden minareler ile sınırlandırılmıştır. Duvarın orta eksenini mihrap kısmı olduğundan dolayı komple dışa taşırılarak tepelerden kule ile belirgin hale getirilmiştir. Batı cephesinin platform kısmında beş adet dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış sivri kemerli niş bulunmakta olup, orta eksenindeki hariç diğerleri açık haldedir. Buraya giriş yasaktır. Minareler, kuzey-güney cephelerinde köşelerde olmak üzere iki tanedir. Gövde kısmında bir sıra kaval silme, bir sıra dış bükey uygulama mevcuttur. Şerefenin alt kısmında “Allah” lafzları vardır. Üst kısmında ise bir sıra bordür şeklinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Tepe noktaları ters lotus motifi ile sonlandırılmıştır. Moloz taş ile yapılan minareler günümüzde sıvalı halde olup sıvaların birçoğu deforme haldedir. (Foto. 12)

Foto. 12– Cuma Camii Batı ve Kuzey Cephe **Foto.13** –Jharokha Balkon (Can, 2019) **Kaynak:**https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7d/Bara_Gumbad_mosque_in_Lodi_garden_02.jpg **Erişim Tarihi:** 08.09.2021

¹² **Jharokha:**Ortaçağ Hint mimarisinde kullanılan cumbalı pencerelerdir. Jharokha pencerelerin genişletilmiş bir şekli olarak balkon formları ortaya çıkmıştır. Bunlar sütunlar üzerine yerleştirilmiş bir başlık ile konsollar üzerinde desteklenen çıkıntılı bir balkon türünü oluşturmuşlardır. Arap mimarisinde yer alan ‘Maşrabiya’ adlı pencere/balkon ile benzer özellikler taşımaktadır. Kökeni hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte Jharokha balkonların, M.Ö. 3. yüzyılda Mauryan İmparatorluğu döneminde kullanıldığı bilinmektedir. **Kaynak:**ZainZulfiqar (2018). “TracingTheOrigin of JharokhaWindowUsed in IndianSubcontinent”, Journal of Islamic Architecture, 70-71.

Camiye girişi sağlayan doğu cephesi farklı boyutlu beş açıklıkla oluşturulmuştur. Ana ekseninde olan açıklığın bitişişindeki sağ ve sol yanındaki açıklıklar geniş, bunların yanındakiler (kuzey ve güney yan birimler) ise diğerlerine göre daha dardır. (Foto. 11) Bu açıklıklardan ana ekseninde olanı dışa taşırılarak taçkapı formunda inşa edilmiştir ve 8.00m. yüksekliğinde, 6.00 m. genişliğindedir.¹³ Taçkapı kalın bir dikdörtgen bir erveden oluşturulmuştur. Açıklık iki taraftan dikdörtgen bir kaide üzerinde yükselmiş stnlarla sınırlandırılmıştır. ervenin iki yanında kırmızı kum taşından yapılmış süsleme amaçlı, kısmen deforme halde olan üçer tane kaş kemerli niş mevcuttur. Nişler ervenin ayağından kaval silme ile ayrılmıştır. Açıklık üç kademeli sivri kemerle sağlanmıştır. Her bir kemerde Cel sülüs hatlı Arapça ve Farsça yazı kuşakları yer almaktadır. En st kemerde En’m Sresi 83-86 ayetleri, diğer üç kemerde ise Mülk Sresi’nin tamamı bulunmaktadır. Alınlık kısmı bitkisel motiflerle hiç boş yer bırakılmayacak şekilde bezenmiştir ve kemerin iki tarafında madalyon yer almaktadır. (Foto. 14), (izim 6) Taçkapının yanında yer alan tüm açıklıklar ufak farklılıklarla birlikte benzer özelliklere sahip olup iki kademeli sivri kemerlidir. En güneyde bulunan açıklık oldukça deforme haldedir. Diğer açıklıklarda ise kısmi deformeler mevcuttur. Açıklıkların üzerinde yer alan saçaklar paydalarla desteklenmiştir. Kanguras formunda olan tepelik cepheden silme ile ayrılmıştır. Kangurasların içi palmet motifleri ve “Allah” lafzları ile bezenmiştir. Taçkapının üzerinde bu düzenleme mevcut değildir. Yapının dış örtü sistemi yanları tonoz ile örtülü ortadan  kubbe şeklindeydir. Merkezi kubbe diğer iki kubbeden nispeten daha yüksektir. Her bir kubbenin kasnak kısmı ters ve düz palmet motifli dendanlar ile çevrelenmiştir. Palmetlerin içerisinde ise “Allah” ve “Peygamber” lafzları yer almaktadır. Kubbelerin tepe noktasında ters lotus motifli vardır. Dama güney cephede bulunan merdivenler ile çıkış sağlanmaktadır. (Foto.11), (izim 5)

¹³ Hussein, 2018,753.

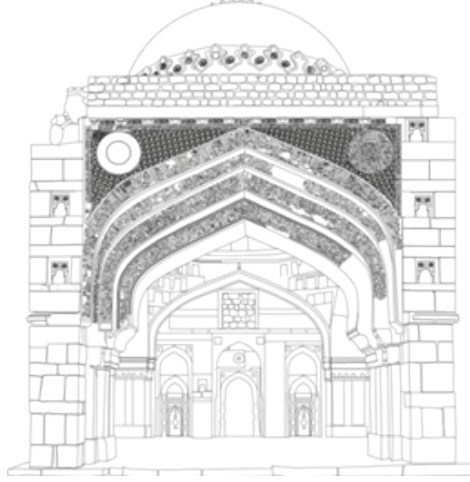

Foto. 14- Cuma Camii Taçkapı (Can,2019)

Çizim 6- Cuma Camii Taçkapı (Öztürk, 2020)

Harim mekân kuzey-güney doğrultuda tek sahınlı revak düzeninden oluşmaktadır. 7.00 m. (doğu-batı) ve 27.00 m. (kuzey-güney) ölçülerinde dikdörtgen bir alandır.¹⁴ (Foto.15)

Foto. 15 – Cuma Camii İç Mekân (Can, 2019)

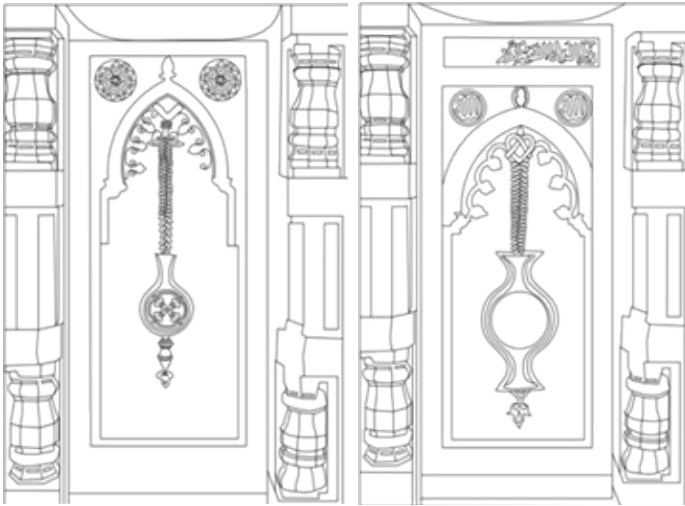
Yapının batı duvarı büyük açıklıklarda üçer, küçük açıklıklarda ise birer tane mihrap nişi olmak üzere boydan boya mihraplarla vurgulanmıştır. Ana bi-

¹⁴ Hussein,2018,752.

rimdeki mihrap dikdörtgen formda olup sivri kemerlidir ve yanlardan kalasha motifleri ile süslenmiş olan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Alınlık kısmında bulunan dairesel madalyonun içerisi Mühr-i Süleyman motifiyle doldurulmuştur. Yıldızın ortası altıgen olarak düzenlenmiş ve orta kısma gülbezek motifi yerleştirilmiştir. Yıldız kollarının araları rumilerle zenginleştirilmiştir. (Foto. 16-17) Tepelik kısmında ise geçmişte var olduğu düşünülen kitabelik bölümü vardır. Mihrap içi boş bırakılmıştır. (Foto.13) Yan mihraplar dikdörtgen formda olup, sivri kemerli niş içerisine alınmış ve yanlardan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Sütuncelerde kalasha motifleri bulunmaktadır. Yan mihrapların içi kandil motifleri ile süslenmiştir. (Foto.16), (Çizim 7-8)

Foto. 16-17- Cuma Camii Ana Mihrap (Orta Birim), Yan Mihraplar ve Madalyon (Can, 2019)

Çizim 7-8- Yan Mihrabiye Süsleme Detayları (Öztürk, 2020)

Taçkapının iki yanında bulunan geniş açıklıkların hizasında olan mihrap ve yan mihraplar ana mihrap ile aynı özelliklere sahip olup, günümüze süsleme unsurları bakımından daha sağlam gelebilmişlerdir. (Foto. 18)Güney ve kuzey yan birimde yer alan açıklıkların ekseninde tekli mihraplar mevcuttur. Mihraplar iki aşamalı sivri kemerlidir ve iç kısımlarında kandil motifi bulunmaktadır. Güney yan birim mihrabının üzerinde bulunan inşa kitabesi Lodi Bahçesi mimari yapıları arasında günümüze ulaşabilmiş bilgi içeren tek kitabedir.¹⁵ Alçıdan yapılmış olan kitabe Celî sülüs hatla, Farsça yazılmıştır. Caminin İskender Şah Lodi tarafından 30 Kasım 1494'da inşa ettirildiği ve Cuma Camii olarak adlandırıldığına dair bilgiler içermektedir.¹⁶ Ayrıca kitabenin iç kısmında Cin Sûresi 18. Ayet, etrafında ise Nebe Sûresi 40-46 ayetleri ve Yâsîn Sûresi 36-40 ayetleri yer almaktadır. Bu düzenlemenin en dış kısmında Nebe Sûresi 24-38 ayetleri mevcuttur. (Foto. 19-20)

Foto. 18-19- Güney Orta Birimde Bulunan Mihraplar ve Güney Yan Birimde Bulunan Mihrap (Can, 2019)

¹⁵ Y.D. Sharma (1982). *Delhi And Its Neighbourhood* (New Delhi: ASI publication), 93.

¹⁶ *Archaeological Survey of India Memoir*, 37.

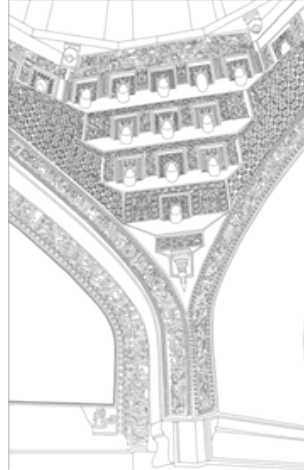

Foto. 20 – Güney Yan Birimde Bulunan İnşa Kitabesi (Can, 2019)

Örtü sistemine geçiş ana kubbede aşağıdan yukarıya doğru üç kademe-
li şekilde sağlanmıştır. İlk kademedeki geçiş mukarnas formlu beş aşamalı
bir düzenlemeden meydana gelmiştir. Taş işçiliğine sahip olan mukarnas
kavsarada ilk sırada stalaktit bir süsleme bulunmaktadır. Stalaktitler geo-
metrik şekiller ile hareketlendirilmiş olup, hemen üzerinde ters palmet mo-
tifleri yer almaktadır. Palmetlerin üzerinde bir sıra yazı şeridi mevcuttur.
Yukarıya doğru ilk kademede bir, ikinci ve üçüncü kademede üç, dördüncü
kademede beş tane küçük boyutlu niş bulunmaktadır. Nişler ve etrafları
şemse, rumi, palmet, papatya, kıvrık dal, yaprak, damla ve geçme motifleri
ile süslenmiştir. (Foto. 21), (Çizim 9)

Foto. 21-MukarnasKavsara
(Can,2019)

Çizim 9-MukarnasKavsara
(Öztürk, 2020)

Kavsaraların hemen üzerinde iki kademeli bordürde Arapça yazı kuşakları mevcuttur. İkinci kademe stalaktit bir düzenlemeye sahip olan sekizgen kasnak kırmızı kum taşından inşa edilmiştir ve süsleme detayına rastlanmamıştır. Bir üst kademede kasnağın köşeleri arttırılmış ve çokgen olan bu kademe sivri kemerli nişler ile çevrelenmiştir. Nişlerin kemerleri yazı kuşakları ile bezenmiş, alınlık kısmında stilize bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Üçüncü kademe ise kırmızı kum taşından yapılmış kısım kaval silme ile ayrılmış olup, hemen üzerinde yüzeyin etrafını çevreleyen küçük boyutlu sivri kemerli nişler bulunmaktadır. Kubbeye geçiş aşamalarında bulunan büyük ve küçük boyutlu nişlerin neredeyse hepsinde geçmişte süsleme amaçlı mavi ve kırmızı boya kullanıldığına dair kalıntılar mevcuttur. Kubbenin en dış kısmı dairesel formdadır ve bu kısımda yazı ile geometrik motifli süslemelerin olduğu bir şerit bulunur. Yazı şeridini oluşturan bordürün ilk kademesi stilize bitkisel süslemelerden ibaret olup, ikinci kademede yazı kuşağı yer almaktadır. Bu düzenlemeler her iki yanından bitkisel ve geometrik motifler ile sınırlandırılmıştır. Kubbenin iç kısmında merkeze doğru altı aşamalı bitkisel ve geometrik süslemeler içeren bir düzenleme mevcuttur. En merkez deforme haldedir. Bu düzenlemelerin etrafını çevreleyen alan sekiz adet madalyon ile süslenmiş ve bu madalyonlar birbirinden üçlü şeritlerle ayrılmıştır. Madalyonların iç kısımlarında geometrik motifler mevcuttur. Kubbe içindeki tüm süslemeler kalem işi ve alçak kabartma teknikleri ile yapılmıştır. (Foto. 22), (Çizim 10)

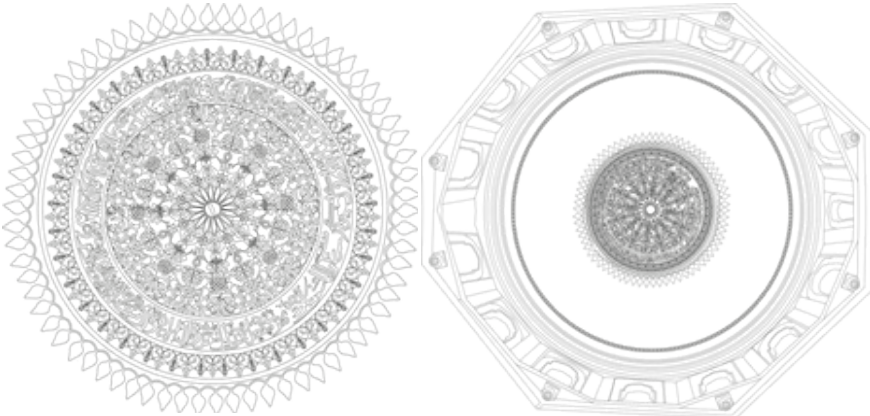
Foto. 22- Ana Kubbe (Can, 2019) **Çizim 10-**Ana Kubbe (Öztürk, 2020)

Ana kubbenin her iki yanında bulunan kubbelere geçiş sistemi ise iki aşamalı olup ana kubbedeki ile aynı formdadır. Yalnızca ana kubbede bulu-

nan üçüncü kademedeki küçük boyutlu nişler, ana kubbenin vurgulanması için kısmen daha yüksek tutulması adına bu düzenlemelerde kullanılmamıştır. Kuzeyde bulunan kubbenin en dış kısmı dairesel formdadır ve bu kısımda yazı ile geometrik motifli süslemelerin olduğu bir şerit bulunur. Göbek kısmı dışında kubbe içi sıvalı ve deforme haldedir. Kubbe içinde göbek kısmına doğru bitkisel, geometrik ve yazı süsleme unsurları bulunan altı kademe mevcuttur. En merkezde onaltı yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır. Kubbe içindeki tüm süslemeler kalem işi ve alçak kabartma teknikleri ile yapılmıştır. Güneyde bulunan kubbe kuzeyde yer alan kubbe ile benzer özelliklerde olup kubbenin en merkezi kısmen deforme haldedir. (Foto. 23-24), (Çizim 11- 12)

Foto. 23-24- Cuma Camii Kuzey ve Güney Kubbe İçi (Can, 2019)

Çizim 11-12- Cuma Camii Kuzey ve Güney Kubbe İçi (Öztürk, 2020)

3.3. MehmanKhana (Misafirhane)

İskender Lodi tarafından inşa ettirildiği ve medrese olarak da kullanıldığı düşünülmektedir. Cuma Cami'nin karşı ekseninde yer alır ve Bada-Gumbad'a kuzey yüzü boyunca birleştirici bir duvarla bağlanır. Bu yapılar ile ortak bir platform üzerinde bulunmaktadır.

Yapı dikdörtgen planlı olup 7.00 m. (doğu-batı), 27.00 m. (kuzey-güney) ölçülerindedir. (Foto. 25), (Çizim 2)Doğu cephesi (arka cephe) dolgu moloz taştan yapılmış olup iki kısımlı bir düzenleme uygulanmıştır. Alttan ilk kısımda dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış sivri kemerli üç adet kör niş yer almaktadır. Nişlerden orta ekseninde olanı iç mekânda yer alan mihrabın hizasından kısmen dışa taşırılmış vaziyettedir. İkinci kısma geçiş bir sıra silme ile sağlanmıştır. Silmenin hemen üzerinde ise bir sıra kangura lotus vardır. İkinci kısım sade bırakılmış olup silme ile sınırlandırılmıştır. Kuzey ve güney cepheleri dar tutulmuş olup, platformda yer alan nişler hariç doğu cephesi ile aynı özellikleri taşımaktadır. (Foto. 26)

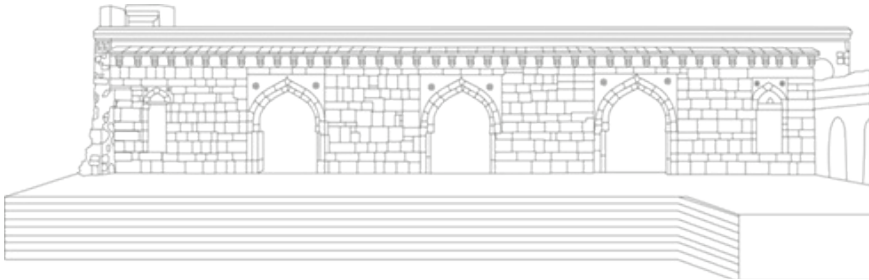
Foto. 25 –MehmanKhana Batı Cephe (Can, 2019)

Foto. 26-MehmanKhana Doğu ve Kuzey Cephe

Kaynak:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/56/Bada_Gumbaad_and_mosque_complex.JPG **Erişim Tarihi:** 24.11.2021

Yapıya girişi sağlayan aynı özelliklere sahip üç açıklık bulunmaktadır. Bu açıklıklar düzgün kesme taştan yapılmış olup dikdörtgen formudur. İki kademeli sivri kemerden meydana gelmiş olan açıklıkların alınlık kısımlarında kırmızı kum taşı kullanılmış ve sivri kemerlerin her iki yanına lotus ile gül bezek motifli rozetler konumlandırılmıştır. Üç açıklığın dışında yapının sağında ve solunda dikdörtgen bir çerçevenin içerisinde tek kademeli sivri kemerden meydana gelen pencere açıklıkları mevcuttur. Saçaklar avluya doğru dışa taşırılmış vaziyette olup yıkılmalarını önlemek amacıyla, sık aralıklarla küçük boyutlu payandalar kullanılarak desteklenmişlerdir. (Foto. 25), (Çizim 13)

Çizim 13 –MehmanKhana Batı Cephe (Öztürk, 2020)

İç kısım kuzeyden güneye doğru sivri kemerli açıklıklar ile yedi odaya bölünmüştür; merkezi oda en büyüğüdür ve 5.00 m. (kuzey-güney) uzunluğundadır.(Foto. 27) Nispeten dar odalar (2,50m. uzunluğunda) ile bitişiktir. Odalarda ve odalara geçişlerde dolap nişleri bulunmaktadır. Oda dolaplarından ibaret olup kiler olarak kullanılmış olduğu düşünülmektedir. (Foto. 28)Yapıya girişi sağlayan açıklıkların her birinin iç hizasında birer mihrap nişi vardır. Düzgün kesme taştan yapılmış olan mihraplar iki aşamalı olup iki kademeli sivri kemerden meydana gelmektedir. (Foto. 29)Tonoza geçiş payandalarla sağlanmıştır. Her bir payandanın sağında ve solunda lotus motifleri yer almaktadır. (Foto.30)

Foto. 27-28- İç Mekân ve Oda

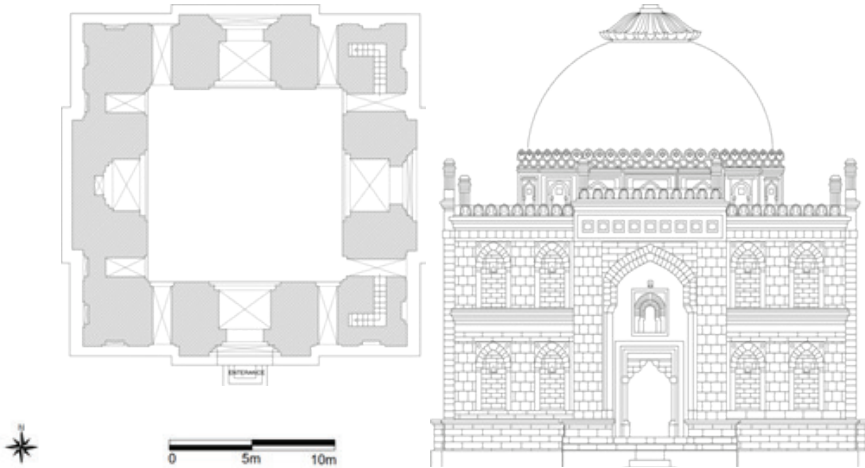
Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/asienman/15148976897/sizes/l/> **Erişim Tarihi:** 12.11.2021

Foto. 29-30- Mihrap ve Örtü Sistemi (Can, 2019)

3.4. ShishGumbad (Sırlı-Cam Kubbe)

BadaGumbad yapılar topluluğunun karşı ekseninde olup kuzey cephesine bakmaktadır. İnşa kitabesi bulunmayan yapının, üslup özellikleri göz önüne alınarak İskender Lodi'nin (1489-1517) saltanatı sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. Dönemin gumbadlarına uygun şekilde inşa edilen türbenin adı, Farsça kökenli olup «sırlı kubbe» anlamına gelmektedir.¹⁷ Ayrıca yapıya «Cam Kubbe» de denilmektedir. Yapı deforme olmadan önce kubbesinin ve bölümlerinin tamamen renkli sırlı çini ile kaplı olduğu düşünülmektedir. Tanımlanamayan sekiz sandukaya ev sahipliği yapar. Bu sandukaların ilk Lodi imparatoru Behlül ve ailesine ait olduğu iddia edilir.¹⁸

Çizim 14-15 –ShishGumbad Plan ve Dış Görünüş (Öztürk, 2020)

Kare planlı olan yapı bir platform üzerine oturtularak zeminden yükseltilmiş haldedir. (Çizim 14) Platformdan silme ile ayrılan yapı dışarıdan iki katlı cephe özelliği göstermekte olup tüm cephelerde altta dört, üstte dört tane olmak üzere dikdörtgen formlu sekiz tane sivri kemerli niş bulunmaktadır. Altı tanesi pencere açıklığı olan nişlerin diğerleri kapalı vaziyettedir. Alt ve üst kısım silme ile ayrılmıştır.(Foto. 31), (Çizim 15)Batı cephesi hariç tüm cepheler benzer özelliklere sahiptir. Yapının batı cephesi içerisinde mihrap bulunduğu için kapalı olarak düzenlenmiştir. Duvarın

¹⁷ Ravi Batra (2012).“TheSplendour of Lodi Road: My BrushWithHeritage”, *TERİ*, 26.

¹⁸ Percy Brown (1942).“*Indian Architecture (TheIslamicPeriod)*”, (India: D.B. TaraporevalaSons&Co. Private), 27-31.

orta ekseni mihrabı vurgulamak adına dışa taşırılmış haldedir. Silme ile ortadan ayrılmış olan kısmın üstünde, üçü üstte bir tanesi altta olmak üzere dört adet dikdörtgen çerçeveli sivri kemerli niş bulunmaktadır. (Foto. 32)

Foto. 31-ShishGumbad Güney Cephe (Can,2019) **Foto. 32-**Shish-Gumbad Batı Cephe

Kaynak:[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sheesh_Gumbad_west_wall_exterior_and_Bada_Gumbad_in_the_background_\(3548269103\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sheesh_Gumbad_west_wall_exterior_and_Bada_Gumbad_in_the_background_(3548269103).jpg) **Erişim Tarihi:** 15.07.2021

Kuzey, güney ve doğu cephelerinde yapının orta ekseninden duvar boyunca taçkapılar yükselmektedir. Dikdörtgen çerçeveli taçkapılar ufak farklılıklarla birlikte benzer özellikler taşımaktadır ve yapıdan dışa taşırılmış vaziyettedir. Dıştan merkeze doğru iki kademe şeklinde sivri kemerli olup iki yanında yer alan sütunlar dikdörtgen bir kaidenin üzerinde yükselmiştir. Kaide ve sütun gövdesi sade bırakılmıştır. Sütun başlıklarında ise şerit halinde damla motifleri yer almaktadır. (Foto. 33) Kapı açıklığını oluşturan dilimli kemer kırmızı kum taşından yapılmış ve sütuncelerle sınırlandırılmış olup üç kademelidir. İlk kademede geometrik motifler ile süslenmiş stalaktitler mevcuttur. İkinci ve üçüncü kademede dilimli kemer formu sağlanmıştır. Bu düzenlemeler kabartma palmet ve rumi gibi stilize bitki motifleri ile bezenmiş olup aralarında kıvrık dal ve yapraklar bulunmaktadır. (Foto.34-35)

Foto. 33-ShishGumbadTaçkapı (Can, 2019)

Foto. 34-35-ShishGumbad Kapı Açıklığı Detay (Can, 2019)

Taçkapının kitabe kısmında enine dikdörtgen bir çerçevenin içine oturtulmuş dokuz adet kare çerçeveli niş vardır. Bunların büyük çoğunluğu deforme haldedir. Kırmızı kum taşından yapılmış, kare çerçeve içerisine alınmış olan nişlerin üst ve yan sıraları lacivert, alt sırası bir sıra lacivert,

bir sıra mavi renkli çini ile kaplanmıştır (her biri 9 inç kare).¹⁹ İç kısımları çiniden yapılmış olan nişlerin deforme olmayan kısımlardan, bir sıra kaş kemer bir sıra sivri kemer formlu oldukları ve içlerinde bitkisel süslemeler ile Arapça yazıların bulunduğu anlaşılmaktadır. (Foto. 36)

Foto. 36-ShishGumbadPano Detay (Can, 2019)

Tepelikyapıdan saçak silmesi ile ayrılmıştır ve tepelik dizininde yer alan kanguraslar palmet motifi şeklinde oluşturulmuştur. Yapının köşe hatlarında birçoğu deforme halde ya da günümüze kısmen ulaşabilmiş olan denge (köşe) kuleleri yer almaktadır. Kuleler silme ile sınırlandırılmış olup tepelerinde ters lotus motifi mevcuttur. Yapının öne çıkan unsuru olan kubbenin etrafı yapının kare planına uyacak şekilde düzenlenmiş olup düz damdır. Kubbe damın orta ekseninde yer almaktadır ve çokgen bir kasnağın üzerine oturtulmuştur. Kubbe, kasnak kısmı boyunca dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiş olup, bu düzenlemenin üzeri silme ile sonlandırılmıştır. Düzenlemenin tepelik kısmında bulunan nişler geometrik motifli bir düzenlemeye sahip olup içlerinde birer adet kabartma çiçek motifi oluşturulmuştur. Kubbe, sıvalı halde ve soğanvari formdadır. Tepe noktasında ters lotus, onun üzerinde ise kırmızı kum taşı ile yivlendirilmiş bir düzenleme mevcuttur. (Foto. 37)

¹⁹ Simon Digby (1975). "The Tomb of BuhlülLödî", Bulletin of the School of Oriental and African Studies", 38/3, 550-561.

Foto. 37- ShishGumbad Kubbe (Can, 2019)

Yapının iç mekânı kare planlıdır ve 10.00 m. ölçüsündedir.²⁰ İç mekânda her duvarın iki köşesinde ikişer adet sivri kemerli iki kademeli dikdörtgen çerçevenin içine oturtulmuş nişler mevcuttur. Bunlardan altı tanesi aydınlığı sağlamak için açık, sekiz tanesi ise kör niştir. Batı tarafında, yukarıdaki terasa açılan bir merdiven bulunmaktadır. Zeminde sekiz adet dikdörtgen taş kaide vardır ve kaidelerin her biri farklı boyutlardadır. Bir tanesinin üzerinde yükselen prizmatik formlu bir sanduka vardır. (Foto. 38-39)Malzemesi düzgün kesme taş olan mihrap batı duvarının iç kısmında yer almaktadır. İki kademeli dikdörtgen çerçevenin içerisine yerleştirilmiş dilimli kemerlidir. Nişin tam ortasında iri boyutlu yüzeysel bir palmet yer almaktadır. (Foto. 40-41)

Foto. 38-39 – ShishGumbad İç Mekân ve Sandukalar (Can, 2019)

²⁰ Batra, 2012, 26.

Foto. 40- Mihrap **Foto.41-** Mihrap İçi Süsleme Detay (Can, 2019)

Kaynak:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Shish_Gumbad_in_Lodhi_garden_11.jpg **Erişim Tarihi.** 18.10.2021

Örtü sistemine geçiş iki kademededen meydana getirilmiştir. İlk kademede tromplar mevcuttur. İkinci kademede ise çokgen düzenlemeler artırılmış ve bu kısma sivri kemerli nişler bırakılmıştır. (Foto. 42) Kubbe kasnağı şeridi boyunca Haşr Suresi 22.ayet ve ayetten sonra Allah'ın sıfatları yazılıdır. Kubbeye geçişte en dış dairesel kısımda yazı süslemelerinin olduğu bir şerit bulunur. Kubbenin iç kısmında kalem işi ve alçak kabartma teknikleri ile süslemeler yapılmıştır. Bu düzenlemede Celî sülüs hatlı Bakara Suresi ayetleri bulunmaktadır. Kubbenin en merkezinde kabartma ve boyama teknikleri ile bitkisel ve geometrik süslemeler yapılmıştır. Tam merkez deforme olmuştur. Merkezden dışa doğru dört kademe vardır. Birinci ve üçüncü kademede dairesel geometrik şekiller, ikinci kademede yazı şeridi, dördüncü kademede ise palmet motifleri mevcuttur. Bu düzenlemenin etrafını çevreleyen sekiz kollu bir yıldız motifi bulunmaktadır. Yıldızın her kolundan ikişer çapraz şekilli şerit ile en dış dairesel kısma bağlanmıştır.(Foto. 43)

Foto.42-43- Tromplar ve Mihrap İçi (Can, 2019)

4. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma kapsamında incelenen Bada Gumbad külliyesi Lodi hanedanlığı döneminde yaptırılmış olan toplam dört yapıdan oluşmaktadır. Bada Gumbad, Cuma Camii ve Mehman Khana birleşik halde Shish Gumbad ise bu yapıların karşı ekseninde yer almaktadır. Bada Gumbadve Shish Gumbad kullanım amaçları farklı ama aynı üslup özelliklerine sahip olan yapılardır. Bada Gumbad, istisnai bir örnek olarak türbe olarak kullanılmamıştır. Temsilcileri Lodi dönemi olarak kabul edilen ve kubbe anlamına gelen gumbadların üslup özellikleri kare planlı, büyük kubbeli, dışarıdan çok katlı bir görünüme sahip olmaları ve içlerinde bir ya da daha çok sanduka barındırmalarıdır. Bu özellikler dikkate alındığında içinde herhangi bir sanduka bulunmaması ve batı duvarında mihrap olmaması sebebi ile birleşik şekilde inşa edildiği Cuma Camii ve Mehman Khana için bir kapı olarak yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca her iki yapıda ana girişi ön plana çıkarmak amacıyla Hint-İslâm sentezinin yarattığı mimari tarzı yansıtan taçkapılar kullanılmıştır. Bada Gumbad ve Shish Gumbad'da bulunan taçkapı örnekleri neredeyse aynı özellikleri taşımakta olup Hindu tapınaklarında bulunan geçitleri andırmaktadırlar. Bada Gumbad'da dört, Shish Gumbad'da üç adet kapı açıklığı formunda taçkapı bulunmaktadır. Her iki yapıda yer alan tüm açıklıklar aynı formdadır. Bu yapıların taçkapılarında kullanılan özellikler Lodi döneminde belli bir üslubu benimsemiş olduklarının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

1494 yılında İskender Lodi tarafından inşa ettirilen Cuma Camii, Gazneli döneminde Leşker-i Bâzâr Camii,²¹ Gurlu döneminde Adhai Din Ka Jhonpra²² ve Kölemen hanedanlığı döneminde Kuvvet'ül-İslâm Camii²³ gibi önemli yapıların devamı niteliğinde olup Lodi döneminde gelişen yeni cami türüne örnektir. Açık avlu ile bitişik, beş bölmeli harim mekânı ile karakterize edilen bu tip, Lodi ve Babür dönemlerindeki cami mimarisi için önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca caminin, kuzey ve güney yönlerinde Hint Mimarisinde pek çok yerde karşımıza çıkan Jharokha tarzı balkonlar bulunmaktadır. Bu kullanım ile cami Hint-Türk-İslâm sentezi açısından örnek olarak gösterilen yapılar arasındadır.

Cuma Camii, MehmanKhana ve ShishGumbad'da bulunan mihraplar günümüze sağlam veya kısmen deforme halde gelebilmişlerdir. İncelenen mihraplar batı duvarına konumlandırılmış ve dikdörtgen çerçeveli bir forma sahiptir. Genel olarak görünümleri itibariyle buldukları duvardan dışarıya doğru hafif bir taşıntı ile duvarın devam eden yapısından sadece kompozisyon olarak ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Cuma Cami'de bulunan mihraplar yapının batı cephesini kaplayacak şekilde konumlandırılmış ve kitabe kısmı dahil olmak üzere sonsuzluk hissi yaratacak şekilde süslenmiş haldedir. Mihrap içlerinde ise Anadolu mimarisinde birçok alanda sıklıkla kullanılan kandil motifleri yer almaktadır. Kubbeler soğanvari formda olup tepe noktalarında ters lotus motifleri bulunmaktadır. MehmanKhana'nın üzeri ise düz tonoz ile örtülü haldedir.

İncelenen yapılarda bitkisel ve geometrik motiflerin süslemede sıkça kullanılmakla birlikte, yazının en temel süsleme ögesi olduğu anlaşılmıştır. Yazılar Arapça ve Farsça dillerinde olup bezemelerde Celî sülüs hat kullanılmıştır. Süslemeler değişik teknikler ile yapılmış olup hemen hemen her alanda mevcuttur. Kubbe içleri, taçkapılar ve camide bulunan mihraplar

²¹ Hatice Demir (2019). "Anadolu Selçuklu Dönemi Külliye Düzenlemesinde Cami ve Medrese'de Ortak Avlu Kullanımı", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 149.

²² Türkçe çevirisi "İki Buçuk Günlük Yapı" olan Adhai Din Ka Jhonpra ismi, camiye Pir PanjabŞah'ın burada kaldığı süre sebebiyle verilmiştir. **Kaynak:** S. S. Rathore, MathurSaurabh, KangaShrutiand S.C. Mathur(2021). "PotentialGeoparks Of IndiaAjmer, Rajasthan -A PotentialNationalGeopark Of India", A Monograph on PotentialGeoparks of India, INTACH, 224.

²³ UdayDokras, SrishtiDokras (2019). "QutubMinar", TheJournal of IndoNordicAuthor's Collective, 9.

süsleme unsurları bakımından öne çıkmaktadır. Süsleme kompozisyonlarının hemen hemen hepsinde stilize ve doğada bulunan bitkisel düzenlemelere bolca yer verilmiştir. Özellikle taçkapılarda, pencere, kemer alınlıkları, kubbe içleri, mihraplar, panolar, nişler, madalyonlar ve rozetlerde kullanılmış olan bitkisel motifler çoğunlukla bir ters, bir düz olacak şekilde uygulanmıştır. Motiflerin çoğunluğunu Anadolu mimari süslemesinde sıkça kullanılan palmet, lotus, rumi ve hatai oluşturmakta olup sap, yaprak ve kıvrık dal ile bir kompozisyon oluşturularak kullanılmıştır. Rozetlerde kullanılan gülbezek teyzinleri çoğunlukla dışa taşkın haldedirler. Motifler, kabartmalar ve kalem işi tekniği ile renkli kullanımları sayesinde oldukça gerçekçi ve göz alıcı bir hal almışlardır. İncelenen kubbelerin hepsinin tepe noktalarında ters bir şekilde kullanılmış olan Lotus motifi Hindistan'daki İslâmi kubbeleri diğer coğrafyalardan ayıran bir özelliktir. Bu motife bazı yabancı kaynaklarda 'padmakosha'²⁴ da denilmektedir. Nesnel motifler olarak ise, sadece Mühr-i Süleyman, kandiller ve kalashalar kullanılmıştır.

Yapılar mimari değerlendirme kapsamında incelendiğinde kullanılan ana yapı malzemesinin çoğunluk olarak düzgün kesme ve moloz taş olduğu, yerel malzeme olan kırmızı kum taşının ise genellikle süsleme amacı ile kullanıldığı anlaşılmıştır. Alçı yoğunluklu olarak duvar yüzeylerinde, kemerlerde ve kubbelerde görülmekte olup çoğunlukla üzerlerinde süslemeler mevcuttur. Çini ise yalnızca ShishGumbad'da kullanılmıştır.

Delhi Sultanlığının son hanedanlığı olan Lodi dönemi eserlerine baktığımızda, bunların Anadolu Beylikler Dönemi Mimarisinin Selçuklu ve Osmanlı arasındaki bağı ile benzer şekilde Hindistan'da Delhi Sultanlığı ile Babür İmparatorluğu dönemi arasında köprü görevi oluşturduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamıza konu olan BadaGumbad Külliyesi bu dönemde öne çıkan yapılar arasında olması bakımından oldukça önemlidir. Yapılar uğradıkları birçok farklı türde deformasyona rağmen günümüze kadar gelebilmiş ve Hint-Türk-İslâm sentezinin gelişimine dair önemli örnekler vermektedir. Özellikle Hint süsleme unsurları olan kalasha ile kanguraslar ve Cuma Camii'nde kullanılan Jharokha formu balkonlar bu sentezi net bir şekilde göstermektedir.

Hindistan Arkeoloji Araştırması Kurulu tarafından korunmakta olan Lodi Bahçesi, günümüzde Delhi şehrinde yer alan önemli tarihi yerlerden biri olarak kabul edilmekte ve şehir parkı olarak kullanılmaktadır.

²⁴ Hussein, 2018, 752.

KAYNAKLAR

Asif, Ali(2021). "FromHyposytletetoSingleNavePrayerHall: Spatial Development of Mosque Architecture DuringSultanatePeriod in North India". IndianJournal of Archaeology, 6/2, 1292-1301.

Batra, Ravi(2012). "TheSplendour of Lodi Road: My BrushWithHeritage", Hindistan, TERİ, 26-28.

Brown, Percy (1942). "Indian Architecture (TheIslamicPeriod)", India: D.B. TaraporevalaSons&Co. Private Ltd. 3. Edition.

Can, Özgün (2022). "Delhi Lodi Bahçesi Mimari Yapıları", Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van,

Chaturvedi, A. K(2021). "Bharat Ka Itihas (History of India)". RajeevBansal, 150-162.

Chusid, Jeffrey Mark(2015). "TheIndia International Centre of Joseph Allen Stein: A Story of ColdWarPoliticsandthePreservation of a Modern Monument". Journal of ArchitecturalConservation, 21/2, 71-84.

Demir, Hatice(2019). "Anadolu Selçuklu Dönemi Külliye Düzenlemesinde Cami ve Medrese'de Ortak Avlu Kullanımı", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,149.

Desai, Z.A. (1966). "Mosque,s of India, PublicationDivision, Ministry of Info. andBroadcasting". Govt. ofIndia, 22.

Digby, Simon (1975). "TheTomb of BuhlülLödī", Bulletin of the School of OrientalandAfricanStudies. 38/3, 550-561.

Dokras,Uday, Dokras,Srishti (2019). "QutubMınar", TheJournal of IndoNordicAuthor's Collective, 9.

Hasan, MaulviZafar (1997). "Monuments of Delhi: LastingSplendour ofGreat MughalsandOthers". Vol. 2. New Delhi: Aryan Books International.

INTACH Delhi Bölümü (2012). "Lodi Bahçesi ve Golf Kulübü", Hindistan.

“Inventory of Monuments and Sites of National Importance” (2004). (Vol.1.), Delhi Circle, The Director General Archaeological Survey of India Government of India.

Jansen, Eva Rudy (2003). “The Book of Hindu Imagery: Gods, Manifestations and Their Meaning”, Binkey Kok Publications BV.

Maulvi, Muhammad, Ashraf, Hussain (1936). “A Record of All the Quranic and Non-historical Epigraphs on the Protected Monuments in the Delhi Province”. Calcutta: Government of India Central Publication Branch,

Hussein, MD Tean (2018). “The Bara Gumbad and the Bara Gumbad Mosque: A Study of the Two Lodi Monuments in the Lodi Garden”. Research Guru, 12/1, 751.

Rathore, S. S., Saurabh, Mathur, Shruti, Kanga and Mathur, S.C. (2021). “Potential Geoparks Of India Ajmer, Rajasthan - A Potential National Geopark Of India”, A Monograph on Potential Geoparks of India, INTACH, 224.

Sharma, Y.D (1982). “Delhi and Its Neighbourhood”. New Delhi: ASI Publication.

Zulfiqar, Zain (2018). “Tracing The Origin of Jharokha Window Used in Indian Subcontinent”, Journal of Islamic Architecture, 70-71.